

Uitbreiding glastuinbouw Bergerden noodzakelijk?

Een kwalitatieve en kwantitatieve analyse

M.N.A. Ruijs

A. van der Knijff

LEI en

Leerstoelgroep Economie van Consument en Huishoudens
onderdeel van Wageningen Universiteit en Researchcentrum

Wetenschapswinkel Wageningen UR
Februari 2006

Rapport 225

Colofon

Uitbreiding glastuinbouw Bergerden noodzakelijk?

Een kwalitatieve en kwantitatieve analyse

M.N.A. Ruijs en A. van der Knijff
LEI Wageningen UR

Opdrachtgever:
Gelderse Milieufederatie (GMF)

Projectuitvoering:
Ir. Marc Ruijs
Ir. Anita van der Knijff

Begeleidingscommissie
Dhr. Ir. Philip Scheepers (GMF)
Dhr. Prof.dr. Wim Heijman
Dhr Ir. Gerard Straver
Dhr. Drs. Ronald de Graaff

Wetenschapswinkel Wageningen UR, rapportnummer 225
Februari 2006

ISBN: 90-8585-002-9
Omslag: Andrew Zeegers, Domino Design, Groningen
Lay-out: Hildebrand DTP, Wageningen
Druk: Grafisch Service Centrum Van Gils, Wageningen
www.wur.nl/wewi

Uitbreiding glastuinbouw Bergerden noodzakelijk?

Een kwalitatieve en kwantitatieve analyse

Rapportnummer 225

Marc Ruijs en Anita van der Knijff, Wageningen, februari 2006

Gelderse Milieufederatie (GMF)

Jansbuitensingel 14
6811 AB Arnhem
026 - 352 37 49
gmf@geldersemilieufederatie.nl
www.geldersemilieufederatie.nl

De stem van natuur en milieu in Gelderland, dat is de Gelderse Milieufederatie (GMF). De GMF is in 1972 opgericht als het provinciale samenwerkingsverband van natuur- en milieuorganisaties in Gelderland. Samen met de circa 120 aangesloten lokale natuur- en milieugroepen in Gelderland zetten we ons in voor behoud en ontwikkeling van natuur en landschap, milieubescherming en duurzame ontwikkeling. Dat doen we nu al 33 jaar. En zo geven we natuur en milieu een stem. Een beter evenwicht tussen economie en natuur en milieu in Gelderland, dat is het streven. De wegen waarlangs we dit trachten te bereiken zijn kortweg: ondersteuning van lokale natuur- en milieugroepen, beïnvloeding van beleid en de publieke opinie, samenwerking met bedrijven, overheden en belangengroeperingen. Als dat niets oplevert, maken we soms gebruik van de mogelijkheid juridische procedures te voeren.

LEI Wageningen UR

Burgemeester Patijnlaan 19
2585 BR Den Haag
070 - 335 83 30
informatie.lei@wur.nl
www.lei.wur.nl

Het LEI is één van de onderzoeksinstituten van Wageningen Universiteit en Researchcentrum. Het heeft zijn hoofdvestiging in Den Haag. Het is in Nederland het toonaangevende instituut voor economisch onderzoek op het gebied van land- en tuinbouw en visserij, het beheer van het landelijk gebied, de agribusiness en de productie en consumptie van voedingsmiddelen. De toenemende integratie van landbouw en agribusiness met de maatschappelijke omgeving is een belangrijk uitgangspunt voor het onderzoek van het LEI, nationaal en internationaal. Tegen die achtergrond ondersteunt het onderzoek de keuzes die overheden en bedrijven moeten maken op het gebied van concurrentie, besturing van productieketens, ruimtelijke ordening, milieuzorg, natuurlijke hulpbronnen, het Europese landbouwbeleid en het mondiale handelsverkeer.

Leerstoelgroep Economie van Consument en Huishoudens Wageningen UR

Hollandseweg 1
6706 KN Wageningen
0317 - 48 54 55
info@wur.nl
www.wur.nl

De leerstoelgroep economie van consumenten en huishoudens bestaat uit algemene economie, economie van het huishouden, regionale economie en gedragseconomie. Door deze verscheidenheid combineert het verschillende perspectieven: de neoklassieke economie, de gedragseconomische benadering en multidisciplinaire perspectieven. Ook worden zowel analytische als beleidsbenaderingen toegepast. Het onderzoeksprogramma is gegroepeerd rond deze diverse thema's.

Wetenschapswinkel Wageningen UR

Postbus 9101

6700 HB Wageningen

0317 - 48 39 08

e-mail: wetenschapswinkel@wur.nl

www.wur.nl/wewi

www.wetenschapswinkels.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wetenschapswinkel Wageningen UR. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen UR: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Voorwoord

Dit rapport heeft tot doel inzicht te verschaffen in de ruimtebehoefte van de glastuinbouw in het knooppunt Arnhem - Nijmegen. Het richt zich vooral op het kassengebied Bergerden.

In het nieuwe streekplan van Gelderland (juni 2005) is een uitbreiding van het glastuinbouwgebied Bergerden opgenomen. Het is echter nog niet duidelijk in welke richting de uitbreiding zal plaatsvinden, omdat de Statenfracties daarover van mening verschillen.

De Gelderse Milieufederatie (GMF) heeft twijfels over de noodzaak van uitbreiding van de glastuinbouw in Bergerden. Ze veronderstelt dat de bestaande ruimte beter kan worden benut. De GMF heeft de Wetenschapswinkel van Wageningen UR gevraagd deze veronderstelling te toetsen. Dit heeft geleid tot een onderzoek, waarvan het voor u liggende rapport het resultaat is. Het onderzoek is uitgevoerd door het LEI in samenwerking met de leerstoelgroep Economie van Consumenten en Huishoudens, beiden onderdeel van Wageningen UR.

De onderzoekers hebben op basis van de meest recente gegevens een analyse gemaakt van de ontwikkelingen in de glastuinbouw in Bergerden in relatie tot die in Nederland. Hierbij blikken zij vooruit tot 2015.

Het onderzoek laat zien dat de noodzaak voor de uitbreiding terecht ter discussie staat. Analyse van de periode 2000-2005 leert dat de beschikbaarheid van glastuinbouwkavels in Bergerden groter is geweest dan de ruimtebehoefte van de tuinders in het gebied. In de periode tot 2010 zal het ruimteaanbod in de projectlocatie Bergerden 1 toereikend zijn om in de ruimtebehoefte van lokale en regionale tuinders te voorzien. In de periode 2010-2015 kan de noodzaak voor het uitbreidingsgebied Bergerden 2 niet hard worden aangetoond. Hiervoor is de ruimtebehoefte van de lokale en regionale tuinders niet goed bekend.

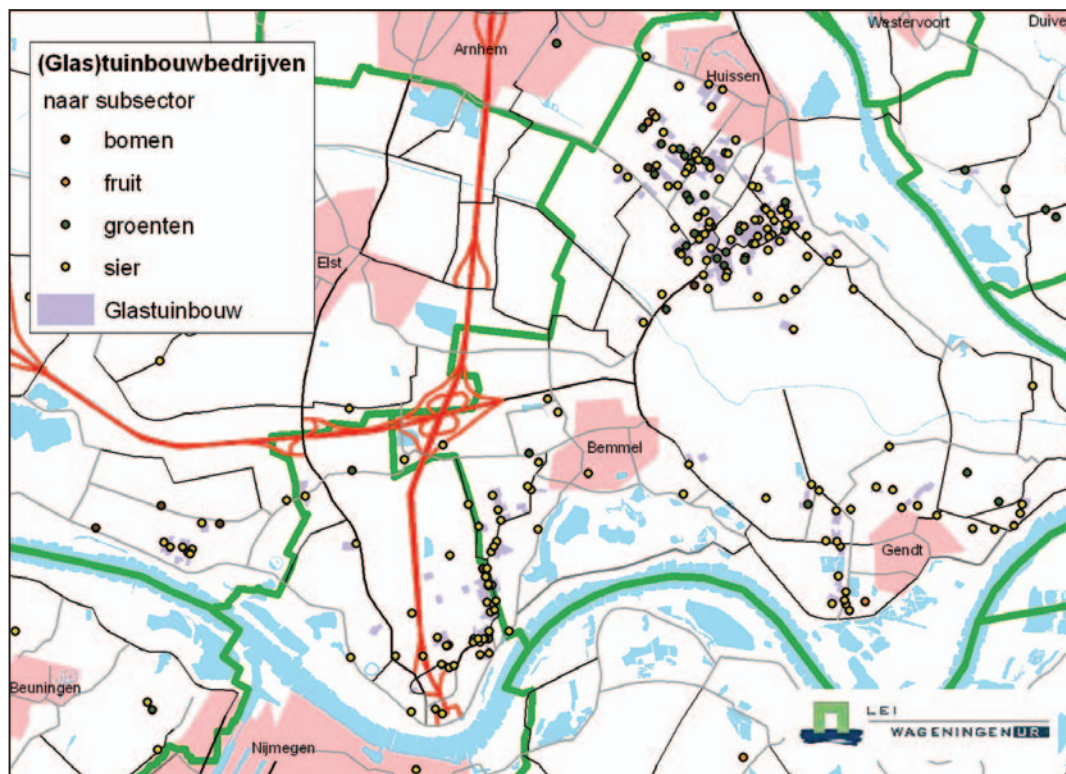
Het onderzoek is uitgevoerd door Marc Ruijs en Anita van der Knijff. Zij zijn hierbij ondersteund door Prof. Wim Heijman. Philip Scheepers heeft voor terugkoppeling gezorgd met de GMF, de bewoners uit het gebied en met de politiek betrokkenen. Ronald de Graaff heeft als projectleider namens de Wetenschapswinkel het onderzoeksproject in goede banen geleid. Alle betrokkenen wil ik hartelijk danken voor hun bijdrage.

Gerard Straver
Coördinator Wetenschapswinkel Wageningen UR

Inhoud

Samenvatting.....	ix
1 Inleiding.....	1
1.1 Achtergrond.....	1
1.2 Doel.....	1
1.3 Aanpak.....	1
1.4 Leeswijzer.....	2
2 Huidige situatie glastuinbouw.....	3
2.1 Areaal en aantal bedrijven.....	3
2.2 Werkgelegenheid in KAN-gebied.....	5
2.3 Opvolgingssituatie en toekomstplannen.....	6
3 Ruimtelijk beleid ten aanzien van glastuinbouw.....	9
3.1 Greenports.....	9
3.2 Landbouw Ontwikkelingsgebieden (LOG).....	9
3.3 Regionale concentratiegebieden.....	9
3.4 Evaluatie ruimtelijk beleid.....	9
3.5 Advies RLG en ruimtelijke ontwikkeling glastuinbouw.....	10
3.6 Streekplan Gelderland 2005.....	10
3.7 Structuurvisie Plus.....	11
3.8 Conclusies.....	11
4 Trends en toekomstige ontwikkelingen in de glastuinbouw.....	13
4.1 Algemene ontwikkelingen.....	13
4.2 Ontwikkeling areaal, aantal bedrijven, toegevoegd waarde en werkgelegenheid.....	13
5 Ruimtelijke ontwikkeling glastuinbouwconcentratiegebied Bergerden.....	17
5.1 Ruimtebehoefte volgens landelijke areaals ontwikkelingen.....	17
5.2 Ruimtebehoefte volgens areaalontwikkelingen in het KAN-gebied.....	17
5.3 Ruimtebehoefte volgens toekomstplannen ondernemers in het KAN-gebied.....	18
5.4 Ruimtebehoefte van tuinders buiten het KAN-gebied.....	19
5.5 Uitbreidingsnoodzaak Bergerden 2.....	20
6 Conclusies en aanbevelingen.....	25
6.1 Conclusies.....	25
6.2 Aanbevelingen.....	25
Literatuur.....	27

Glastuinbouwbedrijven in het KAN-gebied in 2005.

Samenvatting

Achtergrond en doel

In het streekplan 'Gelderland 2005' is een uitbreiding van het Landbouw Ontwikkeling Gebied (LOG) Bergerden opgenomen. In een zogeheten Strategische Milieu Beoordeling moet duidelijk worden in welke richting die uitbreiding het beste kan plaatsvinden. De Gelderse Milieufederatie (GMF) staat kritisch tegenover deze uitbreiding en heeft met ondersteuning van de Wetenschapswinkel van Wageningen UR een onderzoek door LEI in samenwerking met Wageningen Universiteit laten uitvoeren naar de vraag of uitbreiding van LOG Bergerden (= projectlocatie Bergerden 2) noodzakelijk is.

Aanpak

Het onderzoek betreft een quick scan, waarbij gebruik is gemaakt van literatuur uit openbare bronnen. Daarnaast is gebruikt gemaakt van de GlastuinbouwScanner 2005 (AgriDirect), dat ook de toekomstplannen van de ondernemers en de situatie ten aanzien van bedrijfsopvolging bevat. Het onderzoek bestrijkt het KAN-gebied (Knooppunt Arnhem Nijmegen), waarbinnen LOG Bergerden valt. LOG Bergerden omvat op haar beurt het herstructureringsgebied Huissen-Angeren, de projectlocatie Bergerden 1 en de beoogde projectlocatie Bergerden 2.

Huidige situatie

Het areaal glastuinbouw in LOG Bergerden is net zoals het landelijk areaal de afgelopen 5 jaren stabiel gebleven. Het bedraagt anno 2005 circa 150 ha netto glas en betreft 148 bedrijven met glas. In het overig KAN-gebied is het areaal gedaald en ligt op 85 ha, en omvat 171 bedrijven. Binnen LOG Bergerden is het areaal glas in projectlocatie Bergerden 1 met circa 28 ha toegevoegd naar 34 ha per 1-1-2005 (circa 70 ha, januari 2006). In het herstructureringsgebied Huissen-Angeren is het areaal in diezelfde periode in gelijke mate gedaald.

De glastuinbouw betekende voor LOG Bergerden in 2005 een werkgelegenheid van 607 mensen, waarvan 60% werd ingevuld door arbeid buiten het gezin; in het overig KAN-gebied lag de werkgelegenheid op 433 mensen, waarvan bijna 50% uit vreemde arbeid.

In LOG Bergerden is in 2005 op circa 10% van de bedrijven een opvolger aanwezig, op 20% is er geen opvolger en de rest weet het nog niet of is niet bekend. In het overig KAN-gebied ligt het percentage opvolgers op circa 20%.

Bijna driekwart van de bedrijven in LOG Bergerden wil 'doorgaan zoals nu'. Dit is iets hoger dan landelijk. Er zijn relatief iets minder bedrijven die willen uitbreiden (12%) dan landelijk (15%). In het gehele KAN-gebied lijken er vrijwel geen bedrijven te zijn die willen verplaatsen. Het percentage bedrijven dat nog geen toekomstplannen heeft (7%) ligt tweemaal zo hoog als landelijk (3%).

Ruimtelijk beleid ten aanzien van glastuinbouw

In de Nota Ruimte staan de glastuinbouw greenports Westland/Oostland, Aalsmeer en Venlo centraal en hebben de LOG's, waaronder Bergerden een ondersteunende functie. Het wordt de provincies vrijgelaten glastuinbouwconcentraties van regionale betekenis te ontwikkelen. Voor Gelderland betreft dit de Bommelerwaard, waarvoor in het Regionaal Plan Bommelerwaard ca. 250 ha netto glas ontwikkelingsruimte is opgenomen.

De ontwikkeling van de LOG's is in de periode 2000-2005 achter gebleven bij de verwachtingen. Belangrijke oorzaken zijn: de ontwikkeling gaat langzamer dan voorzien, het indammen van de ontwikkeling van verspreid glas blijkt lastig, binnen of nabij deze locaties planologisch meer ruimte voor herstructurering en uitbreiding van glas aanwezig was en de saldo-nul benadering van de provincie Zuid-Holland. Belangrijkste kritische succesfactor is het bestuurlijk draagvlak in de regio.

De Raad voor het Landelijk Gebied adviseerde in 2005 om de functie van de greenports te versterken en de rijksinspanningen voor de LOG's zorgvuldig te beëindigen. Minister Veerman antwoordde hierop, dat 'ook de LOG's op grotere afstand van de greenports een onderdeel uitmaken van Greenport Nederland'.

Het Streekplan 'Gelderland 2005' voorziet in een uitbreiding LOG Bergerden met de projectlocatie Bergerden 2. De gewenste uitbreidingsrichting wordt momenteel via een Strategische Milieu Beoordeling onderzocht. Het totale plangebied voor de glastuinbouw in LOG Bergerden bedraagt circa 1.000 ha bruto/bruto en betekent circa 350 ha netto glas.

Toekomstige trends en ontwikkelingen in de glastuinbouw

In de LNV-nota Kiezen voor Landbouw zijn enkele trends en ontwikkelingen geschetst in de periode tot 2015. Hieronder een greep hieruit:

- internationale marktpositie is doorslaggevend: voor sierteelt (zeer sterk) en groenteteelt (ook sterk, maar verzwakt);
- de EU blijft het belangrijkste afzetgebied, zeker voor groenten;
- de ketenverkorting leidt tot schaalvergroting en samenwerking tussen telers;
- de greenports bieden ruimte voor ontwikkeling van de sector en directe levering aan afnemers. Het ruimtelijk beleid is belangrijk voor de toekomst van de sector;
- het energiebeleid en liberalisering van de energiemarkt heeft uiteenlopende effecten;
- innovaties en technologische vernieuwingen zijn nodig om in de markt te blijven;
- glastuinbouwcomplex groeit in economische zin duidelijk en neemt groter aandeel in totale agrocomplex in.

De hierboven geschetste ontwikkelingen vertalen zich naar de volgende schattingen:

- het areaal glastuinbouw zal voorzichtig groeien naar 11.500 ha in 2015;
- het aantal bedrijven neemt af naar ruim 4.200 bedrijven in 2015;
- de schaalvergroting zet door naar gemiddeld circa 2,5 ha netto glas per bedrijf;
- de toegevoegde waarde van het glastuinbouwcomplex zal substantieel toenemen;
- de werkgelegenheid van het glastuinbouwcomplex zal licht dalen; ruim 70% van de werkgelegenheid komt voor rekening van de primaire glastuinbouw.

Ruimtebehoefte LOG Bergerden

De ruimtebehoefte van bedrijven in het KAN-gebied (w.o. LOG Bergerden) is op verschillende manieren benaderd. Op basis van de volgende benaderingen is de ruimtebehoefte bepaald: extrapolatie van de areaalontwikkelingen in het KAN-gebied in de periode 2000-2005 naar 2015 en op basis van de toekomstplannen van de ondernemers in het KAN-gebied en de daarbij gehanteerde uitgangspunten. De ruimtebehoefte van tuinders buiten het KAN-gebied, met name vanuit het westen, is op kwalitatieve wijze beschreven.

Het blijkt dat de beschikbare ruimte in het LOG Bergerden (herstructureringsgebied Huissen-Angeren en projectlocatie Bergerden 1) toereikend is om de ruimtebehoefte van lokale en regionale tuinders in de periode tot 2010 in te willigen. Er is tot 2010 geen aanleiding om LOG Bergerden met Bergerden 2 op korte termijn uit te breiden. Er resteert volgens de kwantitatieve benadering in de periode tot 2010 nog ruimte voor (her)vestiging van tuinders van buiten het KAN-gebied (circa 25-70 ha netto glas).

Voor de periode 2010-2015 valt moeilijk aan te geven of de beoogde uitbreiding met Bergerden 2 wel of niet noodzakelijk is. Het ruimteaanbod in de verschillende LOG's is daarbij een belangrijke factor; de LOG's zijn daarbij in zekere zin ook concurrenten van elkaar. Daarnaast hangt dit af van verschillende ontwikkelingen binnen en buiten de glastuinbouw. Een belangrijke factor daarin is de concurrentiepositie van de Nederlandse glastuinbouw in internationaal perspectief. Daarnaast is dit afhankelijk van de strategische keuzes van de (lagere) overheden met betrekking tot de ruimtelijke plannen voor het KAN-gebied, zoals het Park Over-Betuwe en LOG Bergerden.

Conclusies

De volgende conclusies vloeien voort uit de quick scan studie:

- de beschikbaarheid aan glastuinbouwkavels in LOG Bergerden (Bergerden 1) blijkt in de periode 2000-2005 groter dan de ruimtebehoefte van tuinders in het KAN-gebied. Ook tuinders buiten het KAN-gebied hebben zich in Bergerden 1 gevestigd, waardoor het areaal glastuinbouw in LOG Bergerden stabiel is gebleven (circa 150 ha netto glas);
- op een beperkt aantal bedrijven in LOG Bergerden is bekend of er een opvolger is (ca. 10%). Daarnaast wil circa driekwart op de huidige voet verder gaan en heeft circa 8% van de bedrijven geen toekomstplannen;
- het in 2005 beschikbare areaal glas in LOG Bergerden (herstructureringsgebied Huissen-Angeren en projectlocatie Bergerden 1, circa 260 ha netto glas) is toereikend om in de ruimtebehoefte van tuinders in het KAN-gebied in de periode tot 2010 te voorzien. Dit onder de voorwaarde dat herstructurering van Huissen-Angeren voortvarend wordt opgepakt;
- het ruimteaanbod in LOG Bergerden (excl. Bergerden 2) biedt in de periode tot 2010 ruimte voor inplaatsing van tuinders buiten het KAN-gebied (circa 25-70 ha netto glas);

- in de periode tot 2010 is er geen directe noodzaak om LOG Bergerden met Bergerden 2 uit te breiden;
- in de periode 2010-2015 kan de noodzaak voor Bergerden 2 niet hard worden aangetoond. Hiervoor is de ruimtebehoefte van lokale en regionale tuinders na 2010 niet goed bekend en is er geduchte concurrentie te verwachten van andere LOG's en regionale locaties wat betreft de inplaatsing van tuinders uit het westen van Nederland. Dit impliceert niet dat er géén behoefte zou kunnen bestaan voor uitbreidingsruimte in de periode na 2010. Dit is afhankelijk van de ontwikkelingen binnen en buiten de glastuinbouw en de strategische keuzes van de overheden.

Aanbevelingen

De volgende aanbevelingen worden gedaan:

- de herstructurering van het gebied Huissen-Angeren verdient een voortvarende aanpak om het gebied te revitaliseren. De inspanningen kunnen op de korte en middellange termijn beter worden ingezet op het herstructureringsproces dan op de ontwikkeling van Bergerden 2.
- om de ruimtebehoefte in het KAN-gebied na 2010 te kennen, verdient het aanbeveling een uitgebreide inventarisatie onder lokale en regionale tuinders uit te voeren tegen het jaar 2010. De resultaten van deze inventarisatie bieden een betere basis om uitbreiding met Bergerden 2 binnen de streekplanperiode (-2015) of na 2015 op te pakken. In het laatste geval kan dit worden meegenomen bij de opstelling van het eerstvolgende streekplan.
- gelet op het voorgaande verdient het aanbeveling om een reservelocatie voor glastuinbouw aan te houden met het oog op eventuele glastuinbouwontwikkeling in de periode 2010-2015. Naar verwachting zal deze ruimtebehoefte kleiner zijn dan met Bergerden 2 oorspronkelijk was beoogd. Ook voor projectlocaties van kleinere omvang (minimaal 40-50 ha netto glas) kan een gewenste duurzaamheidsverbetering worden bereikt;
- het verdient aanbeveling het ruimtelijk beleid ten aanzien van de glastuinbouw in de provincie Gelderland opnieuw te bezien in het licht van de huidige inzichten en (toekomstige) ontwikkelingen in de Nederlandse glastuinbouw. Dit zou niet alleen betrekking moeten hebben op LOG Bergerden, maar ook op de regionale glastuinbouwlocatie Bommelerwaard en de zogenaamde satellieten.

De teelt van rozen onder glas.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

In juni 2005 is het streekplan 'Gelderland 2005' vastgesteld. Hierin is een uitbreiding van het glastuinbouwgebied Bergerden opgenomen. Het is nog niet duidelijk in welke richting die uitbreiding zal plaatsvinden, omdat de statenfracties daarover van mening verschillen. In een zogeheten Strategische Milieu Beoordeling (SMB) moet duidelijk worden in welke richting die uitbreiding het beste kan plaatsvinden. De Strategische Milieu Beoordeling omvat vier varianten: uitbreiding in oostelijke (Kamervoorst; variant streekplan), in westelijke (naar de A325) en zuidelijke richting en een autonome ontwikkeling van Bergerden. De resultaten van de SMB zullen begin 2006 verschijnen. De Gelderse Milieufederatie (GMF) staat kritisch tegenover de uitbreiding van de glastuinbouw in Bergerden. Nut en noodzaak van uitbreiding zijn volgens haar onvoldoende onderbouwd en de bestaande ruimte kan nog beter worden benut. Volgens de GMF zijn er signalen dat de werkgelegenheidseffecten beperkt zijn, er weinig behoefte is aan uitbreiding, de helft van de tuinders in het gebied tussen Huissen en Angeren overweegt te stoppen en de inplaatsing van elders gesitueerde tuinders achter blijft bij de verwachtingen. Daarnaast is de uitbreiding in westelijke en zuidelijke richting voorzien binnen de grenzen van het Park Overbetuwe. Dit park is van groot belang voor alle bewoners in het KAN-gebied (Knooppunt Arnhem-Nijmegen) en voor natuurontwikkeling en waterberging. GMF heeft de Wetenschapswinkel van WUR bereid gevonden een onderzoek naar de noodzaak van uitbreiding van glastuinbouw in Bergerden te financieren, dat door LEI in samenwerking met de leerstoelgroep Regionale Economie van Wageningen Universiteit is uitgevoerd.

1.2 Doel

Doel van het onderzoek is inzicht verschaffen in de ruimtebehoefte van de glastuinbouw in het KAN-gebied en in het bijzonder in het Landbouw OntwikkelingsGebied (LOG) Bergerden. Nagegaan wordt of er noodzaak is voor de geplande uitbreiding bij de projectlocatie Bergerden, zoals opgenomen in het Streekplan "Gelderland 2005'. Daarbij zijn de volgende subvragen onderscheiden:

- welke bijdrage levert de glastuinbouw aan de lokale en regionale werkgelegenheid?
- hoe groot is de uitbreidingsbehoefte van lokale tuinders in het KAN-gebied?
- hoe groot is de ruimtebehoefte van tuinders elders in Gelderland voor Bergerden?
- hoe groot is de ruimtebehoefte van tuinders elders in Nederland voor Bergerden?

Geen aandacht is besteed aan de vraag in welke richting de uitbreiding het beste zou kunnen plaatsvinden. Dit is onderwerp van de SMB studie.

Het onderzoek bestrijkt het KAN-gebied (Knooppunt Arnhem Nijmegen), waarbinnen LOG Bergerden valt. LOG Bergerden (= gemeente Lingewaard) omvat op haar beurt het herstructureringsgebied Huissen-Angeren, de projectlocatie Bergerden 1 en de beoogde projectlocatie Bergerden 2.

1.3 Aanpak

Het onderzoek heeft vanwege de korte doorlooptijd (januari 2006) een quick scan karakter en is als deskstudie uitgevoerd. Er is gebruik gemaakt van bestaande en beschikbare literatuur uit openbare bronnen (o.a. CBS, PT, LEI, GLTO/LTO-Noord). Daarnaast is informatie gekocht van marketingbureau AgriDirect, die jaarlijks een telefonische enquête houdt (respons circa 70%) onder de Nederlandse glastuinbouwers (GlastuinbouwScanner 2005). Hierin is ook gevraagd naar de toekomstplannen van de ondernemers en de situatie ten aanzien van bedrijfsopvolging. De informatie is opgenomen in zogenaamde achtergrond- of werkdocumenten. Op basis van deze documenten is een beknopte rapportage opgesteld.

1.4 Leeswijzer

In deze beknopte rapportage zijn de belangrijkste resultaten beschreven van de quick scan, waarbij met name is gefocust op de situatie in het LandbouwOntwikkelingsGebied (LOG) Bergerden. Hoofdstuk 2 geeft beschrijving van de huidige situatie van de glastuinbouw. In hoofdstuk 3 is het ruimtelijk beleid ten aanzien van de glastuinbouw beschreven. De toekomstige ontwikkelingen in de glastuinbouw tot 2015 zijn in hoofdstuk 4 aangegeven. De ruimtebehoefte in het KAN-gebied en de LOG-Bergerden wordt in hoofdstuk 5 toegelicht. Hoofdstuk 6 bevat de conclusies en aanbevelingen.

Een kas in aanbouw.

2 Huidige Situatie Glastuinbouw

2.1 Areaal en aantal bedrijven

Nederland

In de periode 2000-2005 is het aantal gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven in Nederland met ongeveer 23% afgenomen (zie tabel 2.1). Deze daling deed zich vooral voor bij glasgroenten- en snijbloemenbedrijven. Het aantal pot/perkplantenbedrijven nam iets minder sterk af. Het areaal glastuinbouw is in dezelfde periode stabiel gebleven. Wel deed zich een verschuiving tussen sectoren voor. Zo nam het areaal snijbloemen met ruim 12% af, terwijl het areaal pot/perkplanten met bijna 10% toe nam. Ook het areaal overig glas, waaronder boomteelt, nam vanaf 2000 sterk toe (15%).

Tabel 2.1 Ontwikkeling van het aantal glastuinbouwbedrijven en areaal glas in Nederland in de periode 2000-2005

	2000	2004	2005v
Totaal aantal glastuinbouwbedrijven	7.910	6.390	6.090
w.v. glasgroentebedrijven	2.640	2.050	1.960
w.v. snijbloemenbedrijven	3.610	2.930	2.770
w.v. pot-en perkplantenbedrijven	1.650	1.410	1.360
Totaal areaal glas (ha)	10.530	10.490	10.540
Glasgroenten	4.200	4.360	4.430
Snijbloemen	3.920	3.580	3.430
Pot- en perkplanten	1.760	1.880	1.930
Overig glas	650	670	750

Bron: CBS, cijfers 2005 zijn voorlopig.

In de periode 2000-2005 is een behoorlijke schaalvergroting in de sector opgetreden (zie tabel 2.2). Het gemiddelde areaal glas op gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven is toegenomen van 1,2 ha glas in 2000 naar 1,6 ha in 2004. De schaalvergroting in de glasgroenteteelt is het sterkst, gevolgd door de potplantensector.

Tabel 2.2 Ontwikkeling van de gemiddelde bedrijfsgrootte in Nederland in de periode 2000-2005 (ha glas / bedrijf)

Gemiddelde bedrijfsgrootte (ha glas/bedrijf)	2000	2004	2005v
Glastuinbouw totaal	1,2	1,5	1,6
Glasgroentebedrijven	1,6	2,1	2,3
Snijbloemenbedrijven	1,1	1,2	1,2
Pot-en perkplantenbedrijven	1,1	1,3	1,4

Bron: CBS, cijfers 2005 zijn voorlopig.

KAN-gebied

In 2005 bedroeg het aantal bedrijven met glas in het KAN-gebied 319 (zie tabel 2.3). Dit is ruim 100 bedrijven minder dan in 2000. Bijna de helft van de bedrijven met glas (46%) bevindt zich in Lingewaard. Binnen de grenzen van Lingewaard valt zowel het bestaande glastuinbouwgebied rondom Huizen/Angeren alsook de projectlocatie Bergerden. In de periode 2000-2005 is het aantal bedrijven met glas in de gemeente Lingewaard met bijna 22% afgenomen (4,4%/jaar). Dit is vrijwel gelijk aan de landelijke daling (zie tabel 2.1). In het overig KAN-gebied was de daling bijna 28% (5,6%/jaar).

Tabel 2.3 Ontwikkeling van het aantal bedrijven met glas in het KAN-gebied in de periode 2000-2005

	2000	2002	2004	2005 (v)
Totaal	427	386	340	319
waarvan:				
Lingewaard (o.a. Angeren, Huissen, Bemmelen)	189	172	162	148
Overig KAN-gebied	238	214	178	171

Bron: CBS, cijfers 2005 zijn voorlopig

Bijna 90% van de bedrijven met glas in Lingewaard betreft gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven. In het overig KAN-gebied ligt dit op circa 65%. Het aantal bedrijven onderverdeeld naar schaalgrootte is in tabel 2.4 vermeld.

Tabel 2.4 Aantal gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven naar subsector en grootte-klasse in de gemeente Lingewaard en overig KAN-gebied in 2004

	Aantal gespecialiseerde bedrijven per grootteklasse (ha)					Totaal
	<0,5	0,5 - 1	1 - 1,5	1,5 - 2	>2	
Gemeente Lingewaard						
Groenten	9	9	4	2	2	26
Bloemen	13	18	22	6	4	63
Potplanten	15	19	9	2	8	53
Overig KAN-gebied						
Groenten	12	14	1	1	0	28
Bloemen	3	8	3	1	0	15
Potplanten	38	25	8	3	1	75

Bron: CBS.

Meer dan de helft van het aantal gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven is kleiner dan 1 ha glas. Een kwart van de gespecialiseerde bedrijven is tussen de 1 en 1,5 ha groot. Circa 10% van de bedrijven is groter dan 2 ha glas. De gemiddelde bedrijfsgrootte in het overig KAN-gebied is beduidend kleiner. Circa 85% van de gespecialiseerde bedrijven is namelijk kleiner dan 1 ha glas (zie tabel 2.4).

Tabel 2.5 Ontwikkeling areaal glas in de gemeente Lingewaard en het overig KAN-gebied (ha)

	2000	2002	2004	2005 (v)
Lingewaard				
Areaal cultuurgrond	300	368	250	222
Areaal glas	150	154	153	149
Areaal glasgroenten	28	28	23	24
Areaal snijbloemen	67	68	64	58
Areaal potplanten	47	49	59	55
Overig KAN-gebied				
Areaal cultuurgrond	605	702	464	396
Areaal glas	106	95	89	85
Areaal glasgroenten	22	20	18	18
Areaal snijbloemen	13	13	13	12
Areaal potplanten	53	41	46	41

Bron: CBS; cijfers 2005 zijn voorlopig.

Het areaal glas in Lingewaard is in de periode 2000-2005 vrij stabiel en bedroeg in 2005 149 ha (zie tabel 2.5), terwijl in het overig KAN-gebied het areaal glas met 21 ha is afgenomen. In Lingewaard heeft een behoorlijke verschuiving tussen sectoren voorgedaan; zo nam het areaal glasgroenten en snijbloemen met ongeveer 13% af en nam het areaal pot/perkplanten met circa

16% toe. In de overige KAN-gemeenten nam juist het areaal potplanten het sterkste af. Opvallend bleek verder de forse daling van het areaal cultuurgrond op de bedrijven met glas in zowel de gemeente Lingewaard als de overige gemeenten in het KAN-gebied.

Bergerden

Uit de evaluatie van NovioConsult (Kessel et al., 2005) blijkt dat per 1 januari 2005 in totaal 8 bedrijven in Bergerden waren gevestigd met 50 ha bruto glas (zie tabel 2.6). Zes bedrijven met in totaal 36 ha glas zijn afkomstig uit de regio en hebben plaats moeten maken voor woningbouw. Twee bedrijven met in totaal 14 ha zijn afkomstig uit het westen.

Tabel 2.6 Areaal en aantal bedrijven in Bergerden

	1-1-2000	1-1-2005
Areaal netto glas (ha)	6,5	34
Areaal bruto glas (ha)	8,5	50
Aantal bedrijven	2	8

Bron: Kessel et al., 2005.

Medio januari 2006 is in projectlocatie Bergerden 1 van de in totaal 215 ha bruto glas (kaveloppervlak) 102 ha verkocht. In 2006 wordt weer 42 ha uitgegeven. Bijna 70% van het bruto oppervlak wordt ingevuld met glas. Dit zal betekenen dat met 215 ha bruto glas ongeveer 145 ha netto glas is gemoeid. De verwachting is dat projectvestiging Bergerden 1 in 2008 zal zijn afgelopen (Info projectorganisatie Bergerden).

Het ontwikkelen van de projectlocatie Bergerden 1 (per 1-1-2005: 34 ha glas) heeft plaatsgevonden bij een stabiel areaal glas in Lingewaard tussen 2000 en 2005. Dit betekent dat met een toename van 27,5 ha in de projectlocatie Bergerden 1 (zie tabel 2.6) het areaal glas in Lingewaard in diezelfde periode is gedaald met ongeveer 28,5 ha (zie tabel 2.5).

Trends 2000-2005

Met betrekking tot het areaal glas (netto glas) zijn de volgende conclusies te trekken:

- totaal glasareaal blijft in Nederland en in Lingewaard stabiel en is in het overig KAN-gebied fors gedaald;
- areaal groenten, snijbloemen en pot/perkplanten daalt in Nederland licht, in Lingewaard sterker en in overig KAN fors. Daarentegen stijgt het areaal overig glas (o.a. boomteelt);
- de groei van het glasareaal in projectvestiging Bergerden 1 is min of meer gelijk aan de daling van het overig areaal glastuinbouw in Lingewaard.

2.2 Werkgelegenheid in KAN-gebied

De totale werkgelegenheid op de gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven in de gemeente Lingewaard bedroeg in 2004 bijna 607 arbeidsjaareenheden (tabel 2.7). Circa 40% kwam voor rekening van de ondernemer en overige gezinsleden en ongeveer 60% bestond uit vreemde arbeid. In de werkgelegenheidscijfers voor Lingewaard zijn niet de medewerkers van de werkvoorziening Presikhaaf Groen meegenomen (bedrijf: 10 ha, waarvan 3 ha glas in projectlocatie Bergerden 1). In de overige KAN-gemeente daarentegen werd van de in totaal 433 aje's, circa 53 % ingevuld door de ondernemer en overige gezinsleden en 47% door vreemde arbeidskrachten.

Tabel 2.7 Aantal aje's op gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven totaal per grootteklasse in de gemeente Lingewaard en in overig KAN-gebied in 2004

	Aje op gespecialiseerde bedrijven totaal per grootteklasse					totaal
	<0,5	0,5 - 1	1 - 1,5	1,5 - 2	>2	
Lingewaard						
ondernemer	39,6	63,4	45,2	16,0	23,0	187,2
Gezin	13,4	20,7	8,8	3,8	7,8	54,5
Overig	22,3	44,4	133,4	42,0	123,2	365,2
Totaal	75,3	128,5	187,4	61,8	154,0	606,9
Overig KAN-gebied						
ondernemer	64,7	64,9	19,9	9,5	1,6	160,7
Gezin	18,5	34,2	9,9	6,0	0	68,7
Overig	42,9	90,2	46,2	22,7	2,0	204,0
Totaal	126,1	189,3	76,0	38,2	3,6	433,4

Bron: CBS.

2.3 Opvolgingssituatie en toekomstplannen

Opvolgingssituatie

Van de helft van het aantal persoonlijke ondernemingen in de glastuinbouw (incl. champignon-sector) was in 2004 de oudste ondernemer ouder dan 50 jaar (tabel 2.8). Dit is ongeveer gelijk aan de situatie in 1996 en in 2000. Het opvolgingspercentage, dat is het aandeel bedrijven met een opvolger in procenten van de bedrijven met een ondernemer ouder dan 50 jaar, is echter teruggelopen van 43% in 1996 naar 36% in 2004. Van de bedrijven zonder opvolger mag verwacht worden ze op korte of middellange termijn zullen stoppen. In totaal gaat in 2004 het om circa 1.780 bedrijven met circa 17% van het areaal.

Tabel 2.8 Opvolgingssituatie in de glastuinbouw in Nederland a) in %

	1996	2000	2004
Aandeel ouder dan 50 jaar	49	52	50
Opvolgingspercentage	43	42	36

a) Inclusief champignonsector.

Bron: CBS.

Op basis van de GlastuinbouwScanner 2005 (AgriDirect) is de opvolgingssituatie in Lingewaard en in het overig KAN-gebied in beeld gebracht (zie tabel 2.9). De respons was hier lager (bijna 25%) dan voor geheel Nederland (circa 70%). Opvallend is dat in Lingewaard en zelfs in de kern Angeren (herstructureringsgebied) slechts 10% van de bedrijven een opvolger heeft (aanwezig of al in maatschap); voor het overig KAN-gebied is dit ruim 20%. Voor ongeveer 20% van de bedrijven in Lingewaard is opvolging nog niet bekend; hieronder kunnen nog potentiële opvolgers zitten. Daarnaast valt het op dat 45-55% van de bedrijven geen antwoord op deze vraag heeft gegeven.

Tabel 2.9 Opvolgingssituatie in de glastuinbouw in Lingewaard, overige KAN-gebied en Angeren in 2005 (in %)

	Lingewaard	Overig KAN-gebied	Angeren
Ja, opvolger aanwezig	0	7	0
Nee, geen opvolger aanwezig	21	23	22
Nog niet bekend	21	11	11
Opvolger al in maatschap opgenomen	9	14	11
Geen antwoord	48	45	56
Totaal	100	100	100

Bron: Glastuinbouwscanner 2005.

In Lingewaard is op bijna 50% van de bedrijven de ondernemer ouder dan 50 jaar. Hiervan weet ruim 80% nog niet of er een opvolger zal zijn. In het overig KAN-gebied is het percentage bedrijven met een ondernemer ouder dan 50 jaar 40%, waarvan de helft nog niet weet of er een opvolging is/komt.

Toekomstplannen

In de GlastuinbouwScanner is ook gevraagd naar de toekomstplannen van de ondernemers (zie tabel 2.10).

Tabel 2.10 Toekomstplannen per bedrijf naar regio (in %)

	Nederland	Lingewaard	Overig KAN	Angeren
Beëindigen en verkopen	3	0	2	0
Zelf beëindigen en door opvolger laten overnemen	2	0	0	0
Bedrijf uitbreiden	15	12	14	22
Verplaatsingsplannen binnen NL	2	0	0	0
Verplaatsingsplannen buiten NL	0	0	0	0
Doorgaan zoals nu	69	73	67	67
Alleen beëindigen	1	0	1	0
Veranderen van bedrijfstak/activiteit	1	3	1	0
Beëindigen ivm gemeentelijke plannen	1	0	0	0
Langzaam afbouwen	3	3	6	0
Weet niet / geen antwoord	3	9	7	11
Totaal	100	100	100	100

Bron: GlastuinbouwScanner 2005.

Bijna driekwart van bedrijven in Lingewaard wil 'doorgaan zoals nu'. Dit is iets hoger dan landelijk. Er zijn relatief iets minder bedrijven in Lingewaard (12%) die willen uitbreiden dan landelijk (15%), maar dit ligt in de kern Angeren (herstructureringsgebied) weer hoger (22%). In het KAN-gebied zijn er vrijwel geen bedrijven die willen verplaatsen. Opvallend is dat er een groter percentage bedrijven is in het KAN-gebied (en met name in Angeren), die nog geen toekomstplannen heeft of dit nog niet weet in vergelijking met het landelijk beeld.

3 Ruimtelijk beleid ten aanzien van glastuinbouw

3.1 Greenports

In de Nota Ruimte (VROM, 2004) zijn door het Rijk vijf greenports aangewezen, waarvan drie voor de glastuinbouw. Deze drie glastuinbouw greenports zijn:

- Aalsmeer en omstreken (glastuinbouw)
- Westland en Oostland (glastuinbouw)
- Venlo en omstreken (glastuinbouw).

De greenports hebben een sterke internationale concurrentiepositie onder andere vanwege de concentratie van primaire tuinbouwbedrijven en de daaraan verbonden kennisinstellingen, transport- en logistieke bedrijven, toeleverende en verwerkende bedrijven. Het rijksbeleid is erop gericht de ruimtelijke ontwikkeling van de greenports zodanig te sturen dat hun functie als greenport ook op lange termijn behouden blijft en/of wordt versterkt.

3.2 Landbouwontwikkelingsgebieden (LOG)

In de Nota Ruimte zijn ook tien landbouwontwikkelingsgebieden voor de glastuinbouw aangewezen, waaronder de projectvestiging Bergerden. Deze gebieden werden eerder in overleg tussen het Ministerie van LNV en LTO vastgesteld in het Bestuurlijk afsprakenkader herstructurering glastuinbouw (2000) en daarna ook in de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening (VROM, 2001) als zijnde projectlocaties voor de glastuinbouw, waarbij Nieuwdorp heeft plaats gemaakt voor Terneuzen. Voor het glastuinbouwgebied Bergerden werd destijds uitgegaan van indicatief 350 ha netto glas te realiseren in de periode 2000-2005. Bij de vaststelling van de indicatieve omvang van de LOG's ging men er destijds vanuit dat er een aanzienlijke extra ruimtebehoefte zou zijn in de glastuinbouw en dat er (her)vestigingsruimte voor bedrijven vanuit het westen van Nederland werd geboden (Westland en Aalsmeer).

3.3 Regionale concentratiegebieden

Daarnaast biedt de Nota Ruimte ook nog ruimte aan andere glastuinbouwlocaties: "Mocht er een specifieke regionale behoefte zijn aan ruimte voor de glastuinbouw, die redelijkerwijs niet kan worden geaccommodeerd in één van deze tien gebieden, dan kunnen provincies, bij voorkeur in onderling overleg, aanvullend ook andere gebieden voor dit doel aanwijzen. De ontwikkeling van dergelijke regionale glastuinbouwgebieden moet tevens worden gekoppeld aan een regionale herstructureringsopgave. Bundeling van verspreid liggend glas kan onderdeel van deze opgave vormen".

3.4 Evaluatie ruimtelijke beleid

In 2005 is het ruimtelijk beleid met betrekking tot de tien LOG's geëvalueerd. De twee belangrijkste conclusies uit het evaluatierapport zijn (Kessel et al., 2005):

- de ontwikkeling van de tien LOG's gaat veel langzamer dan was voorzien in 2000. Alleen de locatie Berlikum is volledig gerealiseerd. Een aantal locaties is momenteel in uitvoering (IJsselmuiden, Bergerden, Californië/Siberië, Grootslag en Emmen) of zijn in voorbereiding (Zuidplaspolder en Terneuzen). De ontwikkeling in de projectlocaties Luttelgeest en Moerdijkse Hoek zijn gestaakt;
- het indammen van de ontwikkeling van verspreid glas is lastig, mede omdat nog veel lopende streek- en/of bestemmingsplannen mogelijkheden hiertoe bieden.

Belangrijkste kritische succes- en faalfactor rond de ontwikkeling van de LOG's en het verloop van de planologische procedures is de medewerking van het en het draagvlak bij provinciaal en gemeentebestuur. Zonder bestuurlijk draagvlak in de regio's is de ontwikkeling van een LOG of projectlocatie tot mislukken gedoemd. Toch is bestuurlijk draagvlak alleen niet voldoende om de ontwikkeling van de LOG's succesvol te laten verlopen. Belangrijke oorzaken voor de tragere realisatiesnelheid van de LOG's dan voorzien in het bestuurlijk afsprakenkader herstructurering glastuinbouw zijn de lange voorbereidingstijd (planologische verankering in streek- en bestem-

mingsplannen, procestijd om stakeholders bij elkaar te brengen, MER-plicht), de stagnerende economische groei en de afname van de ruimtelijke druk in en nabij de traditionele glastuinbouwlocaties doordat er binnen of nabij deze locaties planologisch meer ruimte voor herstructurering en uitbreiding van glas aanwezig was dan was voorzien. Daarnaast is de kanteling van het beleid van de provincie Zuid-Holland ten aanzien van de glastuinbouw (saldo-nul benadering) van invloed geweest op de ontwikkelingen in de LOG's, waardoor de druk voor verplaatsing vanuit de provincie wat weggenomen is.

3.5 Advies Raad voor het Landelijk Gebied en ruimtelijke ontwikkeling glastuinbouw

Op verzoek van LNV is door de Raad voor het Landelijk Gebied (RLG) in 2005 een advies ("Plankgas voor gas") uitgebracht over de gewenste, toekomstige ruimtelijke ontwikkeling van de glastuinbouw. Voor de korte termijn is het advies om het huidige beleid voor de versterking van de drie Greenports voor de glastuinbouw te continueren. Voor de langere termijn adviseert de RLG om naast de concentratie rond de drie greenports ook de mogelijkheden voor ontwikkeling van glastuinbouw in de zuidwest as (noordrand Hoeksche Waard, Zuid-Hollandse eilanden, West-Brabant en Zeeland) en concentratie rondom Schiphol en Zuidelijk Flevoland te verkennen. Gezien de gunstige geografische ligging ten opzichte van de greenports en de ligging in de zuidwest as adviseert de RLG de ontwikkeling van de projectlocaties de Zuidplaspolder, Californië/Siberië, Moerdijksehoek en Terneuzen, te stimuleren en faciliteren. Daarnaast adviseert de RLG om voor de overige projectlocaties, namelijk Berlikum, Emmen, Grootslag, Luttelgeest II, Bergerden en IJsselmuiden, de aangegane verplichtingen en afspraken na te komen, maar geen nieuwe verplichtingen meer aan te gaan.

De RLG heeft voorgesteld om de rijksinspanningen voor deze projectlocaties (waaronder Bergerden) zorgvuldig te beëindigen. Dit betekent dus geen afbouw van deze locaties. Echter, de verdere ontwikkeling van deze locaties is een verantwoordelijkheid van provincie en sector en geen rijksdoel vanuit nationaal belang. Uitbreiding van het glasareaal in desbetreffende provincies (lees: Gelderland) moet vooral binnen en eventueel aansluitend op deze locaties (lees: Bergerden) plaatsvinden. Genoemde projectlocaties (lees: Bergerden) zouden ook niet meer tot het PKB gedeelte van de Nota Ruimte moeten behoren (RLG, 2005).

In zijn reactie op het RLG-advies heeft minister Veerman (LNV) onder meer het volgende in zijn brief aan de Tweede Kamer geschreven (Veerman, 2005): *In afwijking van een van de hoofdpunten van het advies 'Plankgas voor het glas' ben ik dus van mening dat ook glastuinbouwlocaties op grotere afstand van de greenports onderdeel uitmaken van de Greenport Nederland.* Greenport Nederland bestaat uit de greenports en de satellieten (= LOG's). Een belangrijke reden om vast te houden aan de LOG's is de continuïteit in het beleid gezien het feit dat uit de evaluatie blijkt dat de ruimtelijke ontwikkeling van de glastuinbouw een zaak van lange adem is en men dus ook zuinig moet zijn met de planologisch gereserveerde ruimte voor duurzame glastuinbouw. Daarnaast zijn de LOG's mits logistiek goed verbonden aan de greenports van belang om het aandeel Nederlands product dat verhandeld wordt groot te houden en dragen bij aan de flexibiliteit van het systeem.

3.6 Streekplan Gelderland 2005

In juni 2005 is het streekplan 'Gelderland 2005' vastgesteld, waarin voorzien is in uitbreiding van het glastuinbouwgebied Bergerden. Door GS was voorgesteld om het glastuinbouwgebied Bergerden uit te breiden in oostelijke richting (Kamervoorst). In de Provinciale Staten tekende zich echter een meerderheid af voor uitbreiding in westelijke richting (in de richting van de A325), terwijl anderen ook de mogelijkheid voor uitbreiding in zuidelijke richting open wilde houden. Uiteindelijk is voorgesteld en afgesproken om een onderzoek, in de vorm van een Strategisch Milieu Beoordeling (SMB), te doen naar de verschillende uitbreidingsmogelijkheden. De SMB richt zich op vier mogelijke uitbreidingsmodellen:

- uitbreiding in oostelijke richting op de locatie Kamervoorst, conform Streekplan 2005;
- uitbreiding in westelijke richting (richting A325);
- uitbreiding in zuidelijke richting;
- autonome ontwikkeling, waarbij niet wordt voorzien in het bieden van mogelijkheden van overloop van tuinders uit de rest van Nederland.

In het Streekplan 'Gelderland 2005' is vastgelegd dat het glastuinbouwconcentratiegebied Bergerden circa 1.000 ha (bruto/bruto) omvat en daarmee circa 350 ha netto glas geaccommodeerd kan worden. Dit komt overeen met het afsprakenkader herstructurering glastuinbouw (2000), zie ook 3.2. Deze 350 ha is niet als beleidsopgave geformuleerd en is niet in de streekplantekst opgenomen.

Het glastuinbouwgebied Bergerden is op te delen in drie deelgebieden: projectlocatie Bergerden 1, herstructureringsgebied Huissen-Angeren en het uitbreidingsgebied (Bergerden 2). Voor deze deelgebieden is in tabel 2.11 de indicatieve omvang aangegeven van het areaal bruto/bruto. Het areaal bruto/bruto heeft aan de basis gestaan van de 1000 ha bruto/bruto, die in het streekplan is opgenomen.

Tabel 2.11 Omvang glastuinbouwconcentratiegebied Bergerden in de period tot 2015 (ha)

	Bruto/bruto	Netto glas
Herstructureringsgebied	ca. 370	ca. 115
Bergerden 1	ca. 340	ca. 145
Bergerden 2	ca. 285	ca. 110
Totaal	ca. 995	ca. 350

Bron: Provincie Gelderland; LEI, bewerkt (netto glas).

Op basis van het Regionaal Plan Bommelerwaard (RPB) hebben Provinciale Staten in januari 2005 de partiële herziening van het Streekplan Gelderland 1996 inzake Glastuinbouw/Champignonenteelt Bommelerwaard vastgesteld. In dit plan worden onder meer nieuwe locaties aangegeven waar grootschalige nieuw- en hervestiging van glastuinbouw en champignonenteelt mogelijk is. In totaal is er in het RPB ongeveer 250 ha netto glas aan nieuwe ontwikkelingsruimte opgenomen.

3.7 Structuurvisie Plus

In de Structuurvisie Plus van de gemeente Lingewaard (2004), waartoe het glastuinbouwgebied Bergerden behoort, geeft de gemeente haar visie weer op de ruimtelijke ontwikkeling van de glastuinbouw waarbij opgetekend is dat er onzekerheid bestaat over de exacte ruimtebehoefte van de glastuinbouw in de planperiode tot 2015. Voor de korte termijn moet de locatie Bergerden (1) voorzien in de ontwikkelingsruimte van de glastuinbouw. Pas als deze locatie op langere termijn volledig is benut en er nog steeds behoefte aan uitbreiding is, wordt een tweede locatie ontwikkeld. Overigens wil de gemeente versnippering van de glastuinbouw voorkomen door een vroegtijdige invulling van reservelocatie (Kamervoort) of uitbreiding van Bergerden in westelijke richting. Daartoe wordt een gefaseerde ontwikkeling van Bergerden en het herstructureringsgebied voorgestaan. Wel blijven de reservelocaties gehandhaafd en wordt een planologisch beleid gevoerd dat ontwikkelingen tegen zal gaan die mogelijke, toekomstige vestiging in de weg kunnen staan.

3.8 Conclusies

Met betrekking tot het ruimtelijk beleid ten aanzien van de glastuinbouw kan het volgende geconcludeerd:

- in de Nota Ruimte staan de glastuinbouwgreenports Westland/Oostland, Aalsmeer en Venlo centraal en hebben de LOG's een ondersteunende functie. Het wordt de provincie vrij gelaten glastuinbouwconcentraties van regionale betekenis te ontwikkelen;
- de ontwikkeling van de LOG's is in de periode 2000-2005 achter gebleven bij de verwachtingen. Belangrijke oorzaken zijn: de ontwikkeling gaat langzamer dan voorzien, het indammen van de ontwikkeling van verspreid glas blijkt lastig, binnen of nabij deze locaties planologisch meer ruimte voor herstructurering en uitbreiding van glas aanwezig was en de saldo-nul benadering van de provincie Zuid-Holland;
- het RLG adviseert in haar rapport "Plankgas voor het glas" aan LNV om de functie van de greenports te versterken en de rijksinspanningen voor de LOG's zorgvuldig te beëindigen. Minister Veerman antwoordt hierop, dat de LOG's onderdeel uitmaken van Greenport Nederland;

- het Streekplan 'Gelderland 2005' voorziet in een uitbreiding van de glastuinbouw in LOG Bergerden met een projectlocatie Bergerden 2. De gewenste uitbreidingsrichting wordt momenteel via een Strategische Milieu Beoordeling onderzocht. Het totaal plangebied voor de glastuinbouw bedraagt daarmee circa 1.000 ha bruto/bruto;
- de totale omvang van de LOG's zouden nu lager worden ingeschat op basis van de huidige inzichten en de verwachtingen voor de toekomst.

4 Toekomstige trends en ontwikkelingen in de glastuinbouw

4.1 Algemene ontwikkelingen

Met betrekking tot de ontwikkeling van de glastuinbouw richting 2015 is in 2005 de LEI-studie 'Perspectieven van de Agrarische sector in Nederland' uitgevoerd (Silvis en De Bont, 2005), dat als achtergrondrapport heeft gediend voor de LNV-nota "Kiezen voor Landbouw" (LNV, 2005). Voor de glastuinbouw zijn daarin de volgende ontwikkelingen als kernpunten geformuleerd:

- internationale marktpositie is doorslaggevend: voor sierteelt zeer sterk, voor groenteteelt ook sterk, maar wat verzwakt;
- de EU blijft het belangrijkste afzetgebied, zeker voor groenten;
- de EU-uitbreiding en hervorming van het GLB leveren weinig verandering op;
- voor groenten zijn de supermarkten het belangrijkste verkoopkanaal, voor de sierteelt neemt de betekenis er van toe, maar zijn ook andere van belang, zoals tuincentra en bouwmarkten;
- ketenverkorting leidt tot schaalvergroting en samenwerking tussen telers;
- greenports bieden ruimte voor ontwikkeling sector en voor meer directe levering aan afnemers;
- ruimtelijk beleid is belangrijk voor toekomst sector;
- energiebeleid en liberalisering energiemarkt heeft uiteenlopende effecten;
- mvo-aanpassingen in sector zijn van belang voor maatschappelijke acceptatie;
- innovaties en technologische vernieuwingen zijn nodig om in de markt te blijven;
- glastuinbouwcomplex groeit in economische zin duidelijk en neemt groter aandeel in totale agrocomplex in. Werkgelegenheid blijft bijna op hetzelfde niveau;
- binnen de glastuinbouw groeit vooral de sierteelt; maar ook voor groenten neemt afzet toe.

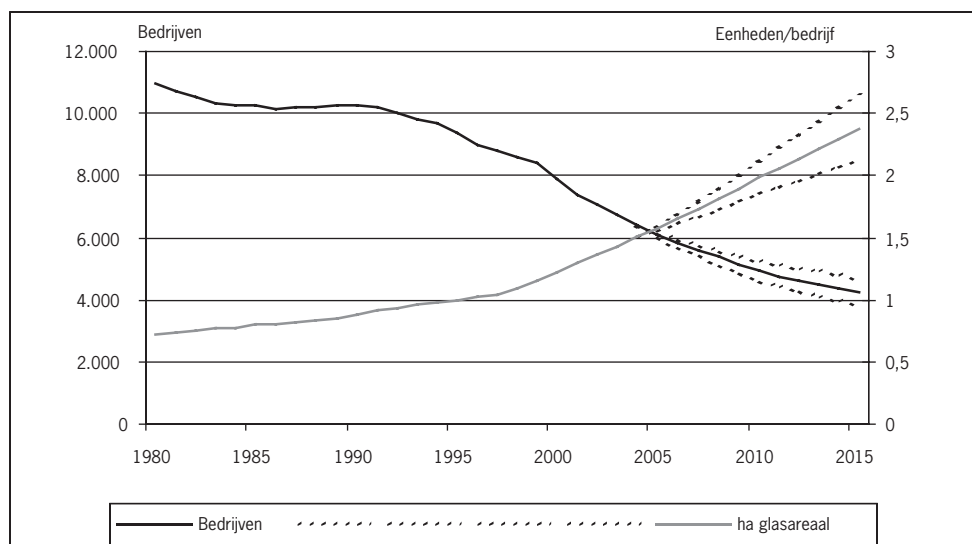
4.2 Ontwikkeling areaal, aantal bedrijven, toegevoegde waarde en werkgelegenheid

Areaal glastuinbouw

In eerder LEI-studies (Hietbrink et al., 2002; De Groot en Ruijs, 2004) zijn ramingen gemaakt voor de toekomstige ontwikkeling van het areaal glastuinbouw. Volgens de studie in 2002 zou het areaal groeien van 10.500 naar circa 11.500 ha in 2010. Het areaal zou volgens de studie in 2004 zelfs doorgroeien naar 12.500-14.000 ha in 2020. Beide studies gingen ervan uit dat het areaal vanaf 2002 zou stijgen. Uit tabel 2.1 is gebleken dat het areaal glastuinbouw de laatste jaren stabiel is gebleven (circa 10.500 ha). De toegenomen productiewaarde van de glastuinbouw in de afgelopen jaren is vooral door een productiviteitsstijging tot stand gekomen. Wanneer de voorzichtige groeivariant wordt verondersteld voor de glastuinbouw als in de studie van De Groot en Ruijs, dan stijgt het areaal richting 2015 tot ongeveer 11.500 ha. Voor 2010 zou dit uitkomen op circa 11.000 ha glas.

Aantal bedrijven

In de periode tot 2015 wordt een verdere afname van het aantal bedrijven verwacht (zie figuur 4.1). De schaalomvang van het gemiddeld bedrijf met glas neemt toe tot circa 2,5 ha glas. Voor gespecialiseerde glastuinbouwbedrijven wordt een gemiddeld glasoppervlak in 2015 verwacht van circa 3 ha.

Figuur 4.1 Ontwikkeling aantal glastuinbouwbedrijven en gemiddeld glasoppervlak per bedrijf in de periode 1980-2015. (Bron: Silvis en De Bont, 2005.)

Toegevoegde waarde en werkgelegenheid

Voor het glastuinbouwcomplex wordt een toename van de toegevoegde waarde verwacht (zie tabel 4.1). Het aandeel van de primaire sector in de toegevoegde waarde van het glastuinbouwcomplex neemt daarbij iets toe. De werkgelegenheid in de primaire glastuinbouw zal in de periode tot 2015 met circa 6% afnemen (zie tabel 4.1). In de distributie en handel wordt een toename van de werkgelegenheid verwacht.

Per hectare glastuinbouw is er in 2015 werkgelegenheid voor circa 3,7 aje (ondernemer, gezin en vreemde arbeid). De werkgelegenheid in aje/ha is op snijbloemen- en potplantenbedrijven (5,8) ruim tweemaal zo groot als op glasgroentenbedrijven (2,8). Dit betekent dat de werkgelegenheid in LOG Bergerden groter zal zijn dan volgens het landelijk gemiddelde. Door schaalvergroting en daling van het aantal bedrijven zal het aandeel vreemde arbeid in de werkgelegenheid iets toenemen.

Tabel.4.1 Toegevoegde waarde en werkgelegenheid (arbeidsjaren) van het glastuinbouwcomplex en hun verdeling over de verschillende onderdelen, 2003 en 2015

	2003 mln. euro		2015 mln. euro		2003 aje		2015 aje	
		%		%		%		%
Glastuinbouw, totaal	3.238	70	4.126	73	46.040	74	43.299	72
w.v.: glasgroenten	456		508		12.285		11.338	
snijbloemen	1.553		2.082		21.189		20.153	
potplanten	861		1.155		11.025		10.482	
champignons	368		382		1541		1.327	
Verwerking, totaal	1	0	1	0	10	0	9	0
w.v.: groenten- en fruitverwerking	1		1		10		9	
Toelevering, totaal	1.122	24	1263	22	11.405	18	11.200	19
w.v.: agrarische dienstverlening	27		31		744		769	
gas, electra, water	114		125		491		542	
groothandel	126		142		2594		2.661	
Banken, verzekering	212		240		3464		3.555	
Distributie	261	6	297	5	5087	8	5.237	9
Glastuinbouwcomplex	4.622	100	5.687	100	6.2542	100	59.745	100
In % van totale agrocomplex	19.6%		21.5%		15.4%		16.8%	
Exportafhankelijkheid	88%		89%		88%		86%	

Bron: Silvis en De Bont, 2005.

Trends 2005-2015:

- areaal glastuinbouw zal voorzichtig groeien naar 11.500 ha in 2015;
- aantal bedrijven neemt af naar ruim 4200 bedrijven in 2015;
- schaalvergroting zet door naar gemiddeld circa 2,5 ha netto glas per bedrijf;
- de toegevoegde waarde van het glastuinbouwcomplex zal substantieel toenemen;
- de werkgelegenheid van het glastuinbouwcomplex zal licht dalen; ruim 70% van de werkgelegenheid komt voor rekening van de primaire glastuinbouw.

5 Ruimtelijke ontwikkeling glastuinbouwconcentratie bergerden

Hieronder worden enkele varianten beschreven om de ruimtebehoefte van LOG Bergerden proberen te kwantificeren. Met LOG Bergerden wordt in feite de gemeente Lingewaard verstaan, waar het herstructureringsgebied Huissen-Angerden, de projectlocatie Bergerden (1) en de geplande uitbreiding (Bergerden 2) onder vallen.

5.1 Ruimtebehoefte volgens de landelijke areaalsontwikkeling

In 4.2 is vermeld dat een stijging van het totaal areaal glastuinbouw wordt verwacht van circa 1.000 ha in de periode 2005-2015. Hiermee komt het totaal areaal uit op ongeveer 11.500 ha. Dit is een groei van gemiddeld bijna 1% per jaar. Volgens dit groeipercentage zou het areaal glas in Lingewaard groeien van 149 ha in 2005 naar circa 156 ha in 2010 en naar circa 165 ha in 2015. Dit is zeer waarschijnlijk een onderschatting van het toekomstige glasareaal in Lingewaard, omdat het vollopen van projectlocatie Bergerden 1 alleen al circa 145 ha glas oplevert. Er mag niet worden verwacht dat het huidige areaal in Lingewaard, excl. projectlocatie Bergerden (= 115 ha in 2005) met ruim 100 ha zal afnemen in de periode 2005-2010 (= 20 ha per jaar, ongeveer 3,5 keer zo veel als in de periode 2000-2005).

Deze variant is niet geschikt om de ruimtebehoefte van het concentratiegebied Bergerden verantwoord te onderbouwen.

5.2 Ruimtebehoefte volgens areaalsontwikkelingen in het KAN-gebied

Het areaal glas in LOG Bergerden (= Lingewaard) is in de periode 2000-2005 stabiel gebleven (circa 150 ha glas). Hierbij is enerzijds de projectlocatie Bergerden 1 tot ontwikkeling gekomen (toename van 27, 5 ha glas tussen 2000 en 2005) en anderzijds is het areaal glas in het herstructureringsgebied gedaald met 28, 5 ha (circa 5,5 ha per jaar). Dit laatste is het resultaat van verschillende ontwikkelingen, te weten: beëindiging, verplaatsing, uitbreiding, overname, verandering naar overig glas (o.a. boomteelt) en functieverandering. In deze daling is mogelijk ook de vestiging van tuinders van elders begrepen.

Voor de periode 2005-2010 wordt verwacht dat de daling van het glasareaal in het herstructureringsgebied zal doorzetten. Met name onder de kleine bedrijven (< 5000 m²; ruim 25% van het aantal bedrijven) zal dit plaatsvinden, omdat in deze grootteklasse er in 4 van de 10 gevallen geen sprake is van opvolging. Wanneer het glasareaal in het herstructureringsgebied zich ook in de komende 5 jaar in dezelfde omvang zal afnemen, dan wordt richting 2010 een verder daling verwacht van circa 28 ha. Hiermee komt het areaal glas in het herstructureringsgebied uit op circa 88 ha in 2010.

In de projectlocatie Bergerden 1 is per januari 2006 102 ha bruto glas uitgegeven, dit komt overeen met circa 70 ha netto glas (helft van het potentiële areaal netto glas). In 2006 wordt weer 42 ha bruto glas uitgegeven, dat omgerekend 28 ha netto glas omvat. Volgens informatie van projectorganisatie Bergerden is er belangstelling van 29 tuinders voor deze kavels. Hiervan komen 12 tuinders uit het KAN-gebied, 4 uit overig Gelderland (niet uit de Bommelerwaard) en 13 uit het Westen. Het aantal serieuze gegadigden blijft beperkt tot 8 tuinders (verdeling niet bekend). In de periode tot en met 2008 is nog circa 75 ha glas (= 145 minus 70 ha (per 16-1-2006)) te verwerven in de projectlocatie Bergerden 1. Verwacht wordt dan ook dat Bergerden 1 zal vollopen in de periode tot 2010.

Voor het herstructureringsgebied en projectlocatie Bergerden 1 samen komt het totaal areaal glas in 2010 uit op circa 233 ha (zie ook tabel 5.1).

In het overig KAN-gebied is het glasareaal in de periode 2000-2005 met 21 ha afgenomen. Verwacht wordt dat de daling naar de toekomst zal doorzetten. Uitgaande van een gelijk krimppercentage neemt het glasareaal af tot 64 ha in 2010.

Tabel 5.1 Schatting areaalontwikkeling glastuinbouw (ha) in LOG Bergerden en in het overig KAN-gebied in de periode 2005-2010 a)

	Trend	2005	2010
Concentratiegebied Bergerden: w.v.			
Herstructureringsgebied	afname ca. 5,5 ha/jaar	115	88
Bergerden 1	locatie loopt volgens plan vol	34	145
Totaal		149	233
Overig KAN-gebied			
	afname ca. 4,2 ha/jaar	85	64

a) Areal glas betreft de oppervlakte netto glas.

Uitgaande van het huidige glasareaal in het herstructureringsgebied en het geplande glasareaal voor Bergerden 1 is in feite circa 260 ha glas beschikbaar voor glastuinbouwontwikkeling. Dit is groter dan de schatting in tabel 5.1 voor 2010. In werkelijkheid zal het beschikbare areaal in het herstructureringsgebied enerzijds kleiner zijn, omdat met herstructurering de verhouding bruto glas/netto glas groter wordt. Anderzijds is in 2005 het areaal cultuurgrond op de bedrijven in het herstructureringsgebied groter dan het glasareaal (172 ha versus 115 ha, CBS), wat deels nog kan worden omgezet in glastuinbouw.

Op basis van het bovenstaande lijkt het anno 2005 beschikbare glasareaal (in het herstructureringsgebied en beoogd voor projectlocatie Bergerden 1) in kwantitatief opzicht toereikend om de ruimtevraag van lokale tuinders en van tuinders in het KAN-gebied in de periode tot 2010 in te kunnen invullen. Hierbij zal de beschikbaarheid van geschikte kavels min of meer leidend zijn voor de ruimtevraag van de tuinders.

5.3 Ruimtebehoefte volgens toekomstplannen ondernemers in het KAN-gebied

Op basis van de GlastuinbouwScanner 2005 is bij benadering bekend wat de toekomstplannen zijn van de telers in het KAN-gebied. Dit is opgevat als de toekomstplannen voor de komende 5 jaar. Dit is uitgesplitst naar de bedrijven binnen het concentratiegebied Bergerden en het overig KAN-gebied. In tabel 5.2 is dit verkort weergegeven. Voor de kern Angeren binnen Lingewaard is het percentage bedrijven dat wil uitbreiden 22% (zie tabel 2.10).

Tabel 5.2 Toekomstplannen per bedrijf naar regio (in %)

	Lingewaard	Overig KAN
Beeindigen en verkopen	0	2
Bedrijf uitbreiden	12	14
Verplaatsingsplannen binnen NL	0	0
Doorgaan zoals nu	73	67
Alleen beëindigen	0	1
Veranderen van bedrijfstak/activiteit	3	1
Langzaam afbouwen	3	6
Weet niet / geen antwoord	9	7
Totaal	100	100

Bron: GlastuinbouwScanner 2005.

Om de ruimtebehoefte van de tuinders binnen het KAN-gebied te bepalen zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- bedrijven met uitbreidingsplannen verdubbelen de bedrijfsomvang;
- bedrijven die stoppen, van activiteit veranderen of afbouwen hebben geen ruimtebehoefte meer;
- bedrijven die doorgaan zoals nu of het nog niet weten/geen antwoord behouden dezelfde ruimtebehoefte. Hieronder zullen bedrijven vallen die alsnog uitbreiden of stoppen (o.a. ouder dan 55 jaar en geen opvolging), maar die elkaar ongeveer in ruimtebalans houden.

Van bovenstaande bedrijven is bekend welke bedrijfsomvang ze hebben. Op basis van deze gegevens is de ruimtebehoefte van de bedrijven in het concentratiegebied Bergerden voor de komende 5 jaar circa 185 ha. Dit is 36 ha meer dan het huidige glasareaal. Voor het overig KAN-gebied is de ruimtebehoefte circa 90 ha, 5 ha meer dan in 2005. Voor het gehele KAN-gebied is er dus behoefte aan ca 40 ha extra glas bovenop het huidige glasareaal (zie tabel 5.3).

Tabel 5.3 Schatting ruimtebehoefte glastuinbouw (ha) in LOG Bergerden en in het overig KAN-gebied in de periode 2005-2010 a)

	2005	2010
LOG Bergerden	149	185
Overig KAN-gebied	85	90
Totaal	234	275

a) Areaal glas betreft de oppervlakte netto glas.

Het ruimteaanbod voor de komende 5 jaar in LOG Bergerden bestaat in feite uit het huidige glasareaal in het herstructureringsgebied en het geplande areaal voor de projectlocatie Bergerden 1. Dit is in totaal 260 ha glas oftewel 75 ha meer dan de ruimtebehoefte van de lokale ondernemers. Deze 75 ha glas in LOG Bergerden staat in principe ter beschikking voor de tuinders uit het overig KAN-gebied (circa 5 ha), overig Gelderland en de rest van Nederland. Voor de tuinders buiten het KAN-gebied zou op basis van deze benadering de komende jaren circa 70 ha beschikbaar zijn binnen het concentratiegebied Bergerden. Hierbij is geen rekening gehouden dat glasareaal in het herstructureringsgebied mogelijk moet verdwijnen voor functieverandering (o.a. geplande woningbouw), ongunstiger verhouding bruto/netto glas bij herstructurering en het beschikbare areaal open land op de glastuinbouwbedrijven.

Het ruimteaanbod in LOG Bergerden (herstructureringsgebied en projectlocatie Bergerden 1) kan de extra ruimtebehoefte van ondernemers in het overig KAN-gebied invullen. De extra ruimtebehoefte kan groter zijn dan 5 ha, vanwege geplande functieverandering. Anderzijds kan de ruimtebehoefte wegvallen, omdat op de bedrijven met glas veel meer open land aanwezig is dan areaal glas (396 ha versus 85 ha). Uitbreiding op de eigen locatie lijkt dan meer voor de hand te liggen. Aan de andere kant biedt vestiging in de projectlocatie Bergerden 1 voordelen, qua uitstraling, ligging en milieu (energieaspect).

Uitgaande van de toekomstplannen van de ondernemers in het KAN-gebied biedt LOG Bergerden (excl. uitbreidingslocatie) in de periode tot 2010 voldoende ruimte. Er resteert in deze benadering nog circa 70 ha netto glas voor tuinders buiten het KAN-gebied. Voor de tuinders in overig Gelderland wordt ook ontwikkelingsruimte geboden in de Bommelerwaard en in de zogenaamde satellieten (kleinere clusters van glastuinbouwbedrijven).

5.4 Ruimtebehoefte van tuinders buiten het KAN-gebied

Voor een te herstructureren gebied (Huissen-Angeren) mag niet direct verwacht worden dat tuinders vanuit overig Gelderland of de rest van Nederland warm lopen. In beginsel zullen deze tuinders opteren voor de projectlocatie Bergerden 1. Het vinden en verwerven van een geschikte kavel in een herstructureringsgebied vergt namelijk veel tijd en geduld (Reijnders et al., 2005). De vraag is in welke mate locale en regionale tuinders (KAN-gebied) inspanningen doen om een geschikte kavel in het herstructureringsgebied te vinden. Het feit dat het glasareaal in het herstructureringsgebied in de afgelopen jaren is afgenomen, werpt enigszins zijn schaduw vooruit. Daarbij is een belangrijke factor met welke snelheid de herstructurering van Huissen-Angeren door overheid en bedrijfsleven wordt opgepakt. Provincie Gelderland heeft inmiddels gelden beschikbaar gesteld om het proces van herstructurering op gang te brengen. In dat kader zullen adviesbureaus worden gevraagd een offerte in te dienen over de bedrijfseconomische aspecten van de herstructurering. Tenslotte speelt het spanningsveld tussen het individuele en het algemene sectorbelang. Afhankelijk van de individuele situatie zullen tuinders wachten op functieverandering, omdat dit meer oplevert dan als de grond overgaat naar andere tuinders. De financiële opbrengst biedt dan betere perspectieven voor een doorstart elders of voor de oudedagsvoorziening (vooral ondernemers ouder dan 55 jaar zonder opvolging).

In een studie van GLTO-Advies is in 2002 naar de uitbreidingsbehoefte van tuinders in de zogenaamde glastuinbouwsatellieten in Gelderland gevraagd (Vorage, 2003). Dit betrof onder andere Maas en Waal, Neerijnen en Zutphen/Twello/Teuge. De concentraties in Bommelerwaard en het huidige Lingewaard vielen daar buiten. De studie geeft aan dat er behoefte was aan extra 305 ha bruto oppervlak en extra 133 ha netto glas (cijfers bewerkt: een aantal satellieten vallen binnen het KAN-gebied). Hierbij is door de betreffende tuinders aangegeven waar in de regio die extra ruimtebehoefte door middel van verdichting of hervestiging zou kunnen worden ingevuld. Conclusie uit het voorgaande is dat de tuinders de uitbreidingsbehoefte bij voorkeur in de directe nabijheid zien ingevuld dan in bijvoorbeeld de projectlocatie Bergerden of de regionale glastuinbouwconcentratie Bommelerwaard.

Voor de tuinders in de Bommelerwaard mag worden verwacht dat de uitbreidingsbehoefte in de komende jaren kan worden ingevuld vanuit de ontwikkelingsruimte die in het Regionaal Plan Bommelerwaard is opgenomen (250 ha netto glas). Op dit moment is nog niet duidelijk in welke richting die uitbreiding wordt voorzien.

Voor de tuinders in het westen van Nederland zijn alternatieve vestigingslocaties aanwezig of komen binnenkort beschikbaar. Dit betreffen de greenports Westland/Oostland en Aalsmeer, de LOG's Zuidplaspolder, Grootslag en Terneuzen en regionale concentratiegebieden, zoals het westelijk deel van Noord-Brabant, Rijsenhout en de Wieringermeer. De locaties bij Terneuzen en Zuidplaspolder staan nog in de startblokken, terwijl op de overige locaties kavels worden uitgegeven en tuinders zich daar vestigen. Er is in het westen behoefte aan uitbreidingsruimte voor glastuinbouw. Door de korte planningscyclus van glastuinbouwbedrijven zoeken zij in het algemeen naar vestigingsplaatsen die op korte termijn kavels aanbieden of in de verkoop hebben. Hierbij richten zij zich in eerste instantie op de eigen regio of de nabijgelegen regio (Reijnders et al., 2005). Mocht dit niet lukken dan zijn zij bereid ook naar een verder gelegen locatie uit te kijken. Dit zal eerder aan de orde zijn bij glasgroente- dan bij sierteeltbedrijven, die dicht bij de veiling en handel willen zitten (clustervoordelen). De vraag doemt zich hierbij op of de behoefte van tuinders uit het westen aan ruimte in de projectlocatie Bergerden het gevolg van een bewuste keuze voor Bergerden of het gevolg is van het niet beschikbaar zijn van kavels in de eigen regio. Met andere woorden: Schept op een gegeven moment het ruimteaanbod in Bergerden een ruimtevrage van tuinders uit het westen als er geen directe alternatieven in de buurt liggen? Per 1 januari 2005 waren 2 van de 8 tuinders in projectlocatie Bergerden 1 afkomstig uit het westen van Nederland. Voor alle LOG's waren dat er 20. Dit betekent dat er een beperkte inplaatsing is geweest van tuinders uit het westen voor LOG Bergerden en andere in de periferie gelegen LOG's (Kessel et al., 2005). Dit zal naar de toekomst waarschijnlijk niet anders zijn, mede door de saldo-nul benadering van de provincie Zuid-Holland.

LOG Bergerden wordt door LNV gezien als een onderdeel van greenport Nederland, dat wil zeggen draagt bij aan de economische betekenis van het Nederlandse glastuinbouwcomplex. Ook de sector maakt zich sterk voor de LOG Bergerden en spreekt zelfs over een greenport Arnhem-Nijmegen. De voordelen van Bergerden zijn vooral gelegen in de gunstige ligging vanuit logistiek oogpunt. Rond Valburg komen weg, spoor en water bij elkaar, die elk hoofdverbindingassen vormen naar de afzetgebieden in Duitsland en verder. Dit biedt in principe mogelijkheden voor een logistiek knooppunt. Het indertijd geopperde idee van een multimodaal transportcentrum (MTC) bij Valburg is inmiddels weer van de baan. De perspectieven voor een logistiek knooppunt vereisen niet per definitie dat de productieruimte voor glastuinbouw in het concentratiegebied Bergerden moet worden uitgebreid. Het glastuinbouwcomplex rond Bergerden is daarvoor op dit moment onvoldoende van omvang en samenstelling (m.n. handel, distributie, toelevering en dienstverlening) vergeleken met de complexen in Westland/Oostland, Aalsmeer en Venlo.

5.5 Uitbreidingsnoodzaak Bergerden 2

Periode 2005-2010

In de voorgaande paragrafen is op verschillende manieren getracht de ruimtebehoefte van lokale en regionale tuinders (KAN-gebied) in kaart te brengen en de ruimtebehoefte van tuinders buiten het KAN-gebied te benaderen. Dit betrof in hoofdzaak de ruimtebehoefte in de periode tot 2010.

De uitbreidingsbehoefte van lokale en regionale tuinders kan in de periode tot 2010 in toereikende mate worden ingevuld vanuit het huidige glasareaal in het herstructureringsgebied en de geplande ruimte in de projectlocatie Bergerden 1. Hierbij wordt er dan van uitgegaan dat

de herstructurering van het gebied Huissen-Angerden in deze periode ook daadwerkelijk wordt opgepakt. De huidige ontwikkelingen wijzen in die richting. Bij de voorbereiding en realisatie van de herstructurering van Huissen-Angerden moet overigens met een zekere doorlooptijd rekening worden gehouden, die het jaar 2010 wel eens kan overschrijden.

Ondernemers buiten het KAN-gebied, die op korte termijn willen uitbreiden en/of verplaatsen, zullen naar andere locaties op zoek gegaan, indien dit niet op korte termijn in de eigen of nabijgelegen regio kan worden gerealiseerd. Dit is op te maken uit de evaluatie in 2005 (Kessel et al., 2005), waarin veel lopende streekplannen en /of bestemmingsplannen nog ruimte hebben geboden voor glastuinbouwontwikkeling buiten de LOG's. Hierdoor zal ook Bergerden in beeld zijn bij tuinders buiten het KAN-gebied; dit blijkt ook uit de belangstelling voor de in 2006 uit te geven kavels (informatie projectorganisatie Bergerden). Niettemin zal het aantal tuinders dat de belangstelling ook omzet in vestiging in Bergerden minder groot zijn, gelet op de ervaring in de periode 2000-2005, de invloed van de saldo-nul benadering van de provincie Zuid-Holland en de ontwikkelingsruimte in regionale glastuinbouwlocaties.

Het vroegtijdig ontwikkelen van de beoogde uitbreidingslocatie Bergerden 2 zal de herstructurering van Huissen-Angerden kunnen frustreren. Lokale ondernemers met toekomstige uitbreidingsplannen zullen op een gegeven moment bij de locatiekeuze eerder opteren voor een beschikbare kavel in de beoogde projectlocatie dan in het herstructureringsgebied, omdat ook op andere terreinen (o.a. energie en water) voordelen in de beoogde projectlocatie zijn te behalen.

Op basis van het voorgaande is de beschikbare ruimte in het herstructureringsgebied en in de projectlocatie Bergerden 1 toereikend is om de ruimtebehoefte van lokale en regionale tuinders in de periode tot 2010 in te willigen. Er is vanuit de tijdshorizon tot 2010 geen aanleiding om de uitbreiding met Bergerden 2 op korte termijn tot uitvoering te brengen. Er resteert volgens de kwantitatieve benadering in de periode tot 2010 nog ruimte voor (her)vestiging van tuinders van buiten het KAN-gebied (circa 25-70 ha netto glas).

Periode 2010-2015

Voor de periode na 2010 is de ruimtebehoefte van lokale en regionale tuinders en tuinders vanuit overig Nederland moeilijker in te schatten. De op dit moment beschikbare toekomstplannen van ondernemers in het KAN-gebied en daarbuiten reiken meestal niet verder dan 5 jaar en betreffen dus de periode tot 2010.

In het navolgende wordt uitgegaan van de tijdshorizon in het Streekplan 'Gelderland 2005', dat loopt tot 2015. Hierna wordt de planontwikkeling voor LOG-Bergerden in relatie gezien tot die van de greenports en de andere LOG's en in relatie tot de feitelijke ontwikkeling van de glastuinbouw in Nederland. In tabel 5.4 worden de ambities, de realisatie per 1-1-2005 en de prognose voor de komende periode weergegeven voor de LOG's.

Uit tabel 5.4 blijkt dat per 1-1-2005 in totaal 269 ha netto glas is gerealiseerd in de verschillende LOG's, waarvan 34 ha in Bergerden. De ambitie voor Bergerden omvat overigens ook het herstructureringsgebied Huissen-Angerden; de prognose heeft betrekking op Bergerden 1 en de beoogde projectlocatie Bergerden 2. De locaties Luttelgeest en Moerdijkse Hoek zijn inmiddels vervallen. Daarnaast heeft de provincie Zuid-Holland in 2002 een saldo-nul benadering ingevoerd, waarbij gestreefd wordt naar het behouden van circa 5.800 ha netto glas. Dit heeft invloed gehad op de ontwikkeling van de projectlocaties in de periode 2002-2005 en zal zich zeker ook in de periode tot 2015 doen gelden.

Tabel 5.4 Ambities van het Bestuurlijk Afsprakenkader Herstructurering (2000), de stand van zaken per 1-1-2005 en de prognose van de realisatie van de LOG's (projectleiders LOG's)

LOG	Indicatieve omvang	Realisatie per	Prognose vanaf	Periode beschikbaarheid (indicatief)
	netto ha glas	1-1-2005 netto ha glas	1-1-2005 netto ha glas	
Zuidplaspolder	200	0	300	2005-2010
Berlikum	100	84	0	-
Emmen	260	0	300	2005-2010
Grootslag	250	25	297	2000-2010
Californië/Siberië	235	54	266	2005-2010
Luttelgeest	220	0	0	-
Bergerden	350	34	215	2005-2010
lisselmuiden	300	72	220	2005-2009
Moerdijkse Hoek	250	0	0	-
Terneuzen	200	0	250-300	2007-2017
Totaal	2365	269	1848-1898	

Bron: Kessel et al., 2005.

Wat betreft de prognose na 1-1-2005 is de ambitie voor de Zuidplaspolder groter geworden, omdat naast 200 ha nieuw ook 100 ha verplaatsing in de Zuidplaspolder is gepland. Ook de ambitie voor Grootslag, Terneuzen en Californië/Siberië is naar boven bijgesteld (zie tabel 5.4). De prognose voor Bergerden is 215 ha in de periode tot 2010. Dit omvat projectlocatie Bergerden 1 (nog circa 110 ha) en uitbreiding Bergerden 2 (circa 110-120 ha). Voor de meeste LOG's mag de periode van beschikbaarheid als optimistisch worden gezien; dit geldt ook voor LOG Bergerden, indien Bergerden 2 zou worden ontwikkeld.

Hoe verhoudt de prognose en de ambities van de LOG's in de periode tot 2015 zich tot de ontwikkeling van het totale areaal glastuinbouw? In het Bestuurlijk Afsprakenkader Herstructurering (2002) en in de prognoses van de LOG's wordt er vanuit gegaan dat er een aanzienlijke behoefte is aan extra ruimte voor glastuinbouw. Ook in de studie van Kessel et al. (2005) wordt dit gememoreerd. Echter het areaal netto glas is in de afgelopen 5 jaar stabiel gebleven (10.500 ha) en tot 2015 wordt een voorzichtige toename verwacht van circa 1.000 ha tot 11.500 ha (zie 4.2). De prognostiseerde areaaluitbreiding van de LOG's (1848-1895 ha) is bijna tweemaal zo groot als de verwachte areaaltoename. Daarnaast zal bestaand areaal glastuinbouw binnen en buiten de centra verdwijnen door functieverandering, waardoor netto meer uitbreidingsbehoefte ontstaat dan de verwachte 1000 ha. Anderzijds is er ook ontwikkelingsruimte aanwezig of komt beschikbaar in provinciale glastuinbouwconcentraties, waarmee vooral de uitbreidingsbehoefte van regionale tuinders zal worden ingevuld. Voor Gelderland betreft dit de Bommelerwaard, waar in het RPB ontwikkelingsruimte is opgenomen van circa 250 ha netto glas.

Uitgaande van de circa 1.000 ha extra glasbehoefte tot 2015, kunnen de LOG's ieder daarin een bijdrage leveren. Geen enkele LOG heeft daarin een unieke positie. Wel is de verwachting dat de LOG's nabij de greenports, zoals Zuidplaspolder, Californië/Siberië en mogelijk ook Grootslag daarin het voordeel genieten een interessantere locatie te zijn voor de tuinders uit de grote glastuinbouwcentra dan de andere LOG's (Reijnders et al., 2005). Een belangrijk aspect daarbij is de tijdige beschikbaarheid van geschikte kavels in de betreffende LOG's. Ruimteaanbod in een LOG schept in deze zeer zeker een vraag naar ruimte in die LOG. Met de 3 hiervoor genoemde LOG's nabij de greenports is al een kleine 700 ha netto glas in de periode tot 2015 beoogd.

Als de 1000 ha extra glasbehoefte voor de Nederlandse glastuinbouw tot 2015 verhoudingsgewijs gelijk zou worden verdeeld over de nog uit te geven kavels in de LOG's (zie tabel 5.4), dan zou LOG Bergerden daarin een aandeel hebben van circa 115 ha netto glas. In projectlocatie Bergerden 1 is vanaf 1-1-2005 nog circa 110 ha netto glas beschikbaar in de periode tot 2010 (in januari 2006 nog circa 75 ha, zie 5.2). Hiermee zou Bergerden 1 'haar aandeel' in de landelijke areaaltoename al in de periode tot 2010 hebben ingevuld.

Vanaf 2008 valt te verwachten dat de LOG's Zuidplaspolder, Californië/Siberië, Grootslag en Terneuzen in meer of mindere mate in realisatiefase verkeren en zullen concurreren met de beoogde projectlocatie Bergerden 2 wat betreft het werven van tuinders uit het westen van Nederland. Hierbij zullen deze tuinders eerder opteren voor een vestigingsplaats nabij hun huidige vestigingslocatie. Bovendien zal bij bedrijfsuitbreiding (schaalvergroting) dit in toenemende

mate een nevenvestiging zijn (Kessel et al., 2005; Reijnders et al., 2005). De behoefte aan uitbreiding van Bergerden 2 zal dan in de periode vanaf 2010 vooral afkomstig zijn van de ruimtebehoefte van lokale en regionale tuinders uit het KAN-gebied. Op dit moment is die ruimtebehoefte niet (goed) bekend. Wat dat betreft zijn de toekomstige ontwikkelingen met de nodige onzekerheden omgeven.

Al met al valt voor de periode 2010-2015 moeilijk aan te geven of de beoogde uitbreiding met Bergerden 2 wel of niet noodzakelijk is. Het ruimteaanbod in de verschillende LOG's is daarbij een belangrijke factor; de LOG's zijn daarbij in zekere zin ook concurrenten van elkaar. Bergerden biedt in dat opzicht betere perspectieven vanuit logistiek oogpunt, maar op het terrein van energie- en watervoorziening onderscheidt Bergerden zich niet van andere LOG's. Daarnaast hangt dit af van verschillende ontwikkelingen binnen en buiten de glastuinbouw. Een belangrijke factor daarin is de concurrentiepositie van de Nederlandse glastuinbouw in internationaal perspectief. Daarnaast is dit afhankelijk van de strategische keuzes van de (lagere) overheden met betrekking tot de ruimtelijke plannen voor het KAN-gebied (w.o. LOG Bergerden en Park Over-Betuwe). Daarom lijkt het op dit moment logisch en verstandig om in het LOG Bergerden een reservelocatie aan te houden, waar uitbreiding van glastuinbouw na 2010 wordt open gehouden. Afhankelijk van de landelijke en lokale ontwikkeling van de glastuinbouw kan dat een geleidelijke ontwikkeling zijn of projectmatig worden ingevuld. Om inzicht in de lokale ruimtebehoefte te krijgen verdient het aanbeveling om tegen het jaar 2010 een inventarisatie uit te voeren onder de tuinders in het KAN-gebied.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Op basis van de quick scan studie zijn de volgende conclusies te trekken omtrent de vraag of de beoogde uitbreiding van het LOG Bergerden (= Bergerden 2), gezien vanuit kwantitatief ruimtelijk oogpunt, noodzakelijk is:

- de beschikbaarheid aan glastuinbouwkavels in LOG Bergerden (Bergerden 1) blijkt in de periode 2000-2005 groter dan de vraag van tuinders uit het KAN-gebied. Ook tuinders buiten het KAN-gebied hebben zich in Bergerden 1 gevestigd, waardoor het areaal glastuinbouw in LOG Bergerden stabiel is gebleven (circa 150 ha netto glas);
- driekwart van de bedrijven in LOG Bergerden willen in de komende 5 jaar op de huidige wijze doorgaan. Opvallend is dat in het KAN-gebied er relatief meer bedrijven zijn die (nog) geen toekomstplannen hebben dan landelijk gezien (7-9% versus 3%);
- circa 10% van de glastuinbouwbedrijven in LOG Bergerden heeft inmiddels een opvolger. Op ruim 20% is er geen opvolger en bij de rest is het nog niet bekend. Op de helft van de bedrijven is de ondernemer ouder dan 50 jaar. Hiervan weet circa 80% nog niet of er een opvolger is.
- het huidige areaal in het herstructureringsgebied Huissen-Angereren en het geplande areaal voor Bergerden 1 (circa 260 ha netto glas) is toereikend om in de ruimtebehoefte van tuinders in het KAN-gebied in de periode tot 2010 te voorzien. Dit onder de voorwaarde dat herstructurering van Huissen-Angereren voortvarend wordt opgepakt;
- het ruimteaanbod in LOG Bergerden (excl. Bergerden 2) biedt in de periode tot 2010 ruimte voor inplaatsing van tuinders buiten het KAN-gebied (circa 25-70 ha netto glas);
- in de periode tot 2010 is er geen directe noodzaak om LOG Bergerden met Bergerden 2 uit te breiden;
- in de periode 2010-2015 kan de noodzaak voor Bergerden 2 niet hard worden aangetoond. Hiervoor is de ruimtebehoefte van lokale en regionale tuinders na 2010 onbekend en is er geduchte concurrentie te verwachten van andere LOG's en regionale locaties wat betreft de werving van tuinders uit het westen van Nederland. Dit impliceert niet dat er géén behoefte zou kunnen bestaan voor uitbreidingsruimte in de periode na 2010. Dit is afhankelijk van de ontwikkelingen binnen en buiten de glastuinbouw en de strategische keuzes van de overheden.

6.2 Aanbevelingen

Op basis van de conclusies kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan:

- de herstructurering van het gebied Huissen-Angereren verdient een voortvarende aanpak om het gebied te revitaliseren. De inspanningen kunnen op de korte en middellange termijn beter worden ingezet op het herstructureringsproces dan op de ontwikkeling van Bergerden 2.
- om de ruimtebehoefte in het KAN-gebied na 2010 te kennen, verdient het aanbeveling een uitgebreide inventarisatie onder lokale en regionale tuinders uit te voeren tegen het jaar 2010. De resultaten van deze inventarisatie bieden een betere basis om uitbreiding met Bergerden 2 binnen de streekplanperiode (-2015) of na 2015 op te pakken. In het laatste geval kan dit worden meegenomen bij de opstelling van het eerstvolgende streekplan.
- gelet op het voorgaande verdient het aanbeveling om een reservelocatie voor glastuinbouw aan te houden met het oog op eventuele glastuinbouwontwikkeling in de periode 2010-2015. Naar verwachting zal deze ruimtebehoefte kleiner zijn dan met Bergerden 2 oorspronkelijk was beoogd. Ook bij projectlocaties van kleinere omvang (minimaal 40-50 ha netto glas) kan een gewenste duurzaamheidsverbetering worden bereikt;
- het verdient aanbeveling het ruimtelijk beleid ten aanzien van de glastuinbouw in de provincie Gelderland opnieuw te bezien in het licht van de huidige inzichten en (toekomstige) ontwikkelingen in de Nederlandse glastuinbouw. Dit zou niet alleen betrekking moeten hebben op LOG Bergerden, maar ook op de regionale glastuinbouwlocatie Bommelerwaard en de zogenaamde satellieten.

Literatuur

- AgriDirect, *GlastuinbouwScanner 2005*. Roggel, 2005.
- Glami, *Mid term review herstructurering glastuinbouw*. Projectbureau Glami, Utrecht, april 2005.
- Gemeente Lingewaard, *Structuurvisie Plus*, 2004.
- Groot, N. en M. Ruijs, *Toekomstperspectief glastuinbouw en effecten op CO2 emissie*. Interne nota, LEI, Den Haag, 2004.
- Hietbrink et al., *Waar energie op insteken? Toekomstverkenning glastuinbouw in relatie tot energiebesparingsonderzoek*. Interne nota, LEI, Deen Haag, 2002.
- Hollinger, Ferry N., *Greenport Arnhem – Nijmegen. Een strategische agenda voor de toekomst*. 2005.
- Kessel, Henk van, Frank van Heest, Brendan McCarthy en Els Otterman, *Ruimtelijk beleid glastuinbouw; beleidsevaluatie van het ruimtelijke beleid glastuinbouw in de 10 LOG's*. NovioConsult Van Spaendonck, Nijmegen, 31 mei 2005.
- LNV, *Bestuurlijk afsprakenkader herstructurering glastuinbouw*. Ministerie van LNV, Den Haag, 6 januari, 2000.
- LNV, *Kiezen voor Lanbouw*. Beleidsnota LNV, Den Haag, 2005.
- Provincie Gelderland, *Gelderland wil glastuinbouw Bergerden handhaven in nota ruimte*. Persbericht, 2005a.
- Provincie Gelderland, *De Betuwse Bloem; de Gelderse bijdragen aan de ontwikkeling van Greenport Nederland –Verkenning*. Statennotitie, Provincie Gelderland, 2005b.
- Reijnders, C.E., M.N.A. Ruijs en E. Poot, *Verkassende Westlanders; motieven en vestigingsfactoren van verplaatsende Westlandse telers*. Rapport 7.05.07. LEI, Den Haag, 2005.
- RLG, *Plankgas voor glas? Advies over duurzame ontwikkeling van de glastuinbouw in Nederland*. Publicatie RLG 05/2, Raad voor het Landelijk Gebied, Amersfoort, maart 2005.
- Royal Haskoning, *Strategische Milieubeoordeling uitbreidingsrichting glastuinbouw Bergerden. Ontwerp-Notitie Reikwijdte en Detailniveau*. Concept-rapport, Royal Haskoning, 2005.
- Silvis, H.J. en C. de Bont, *Perspectief van de Agrarische sector in Nederland*. Rapport PR.05.05. LEI, Den Haag, 2005.
- Veerman, C.P., *Nadere uitwerking ruimtelijk beleid voor de glastuinbouw*. Brief aan de voorzitter van de Tweede kamer der Staten-Generaal, Ministerie van LNV, Den Haag, 13 september 2005.
- Vorage, R., *Glastuinbouwsatellieten in Gelderland; Internationaal georiënteerd, regionaal gebonden*. Rapport GLTO-Advies, Wageningen, 60 pp.
- VROM, *Ruimte maken, ruimte delen. Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening 2000/2020*. Ministerie van VROM, Den Haag, 2001.
- VROM, *Nota Ruimte*. Ministerie van VROM, Den Haag, 2004.

www.bergerden.nl

www.gelderland.nl

www.lingewaard.nl

www.kan.nl

www.cbs.nl